

FELSEFE DÜNYASI

2006/2 Sayı: 44

YILDA İKİ KEZ YAYIMLANIR

ISSN 1301-0875

Sahibi

Türk Felsefe Derneği Adına
Başkan Prof. Dr. Necati ÖNER

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Prof. Dr. Ahmet İNAM

Yazı Kurulu

Prof. Dr. Necati ÖNER
Prof. Dr. Ahmet İNAM
Prof. Dr. Murtaza KORLAELÇİ
Doç. Dr. Hüseyin Gazi TOPDEMİR
Doç. Dr. İsmail KÖZ

Felsefe Dünyası Hakemli Bir Dergidir.

Felsefe Dünyası 2004 yılından itibaren PHILOSOPHER'S INDEX ve
TÜBİTAK /ulakbim tarafından dizinlenmektedir.

Yazışma ADRESİ

P.K. 21 Yenışehir / ANKARA
Tel&Fax: 0.312 231 54 40

Fiyatı: 15 YTL (KDV Dahil)

Banka Hesap No:

Vakıfbank Kızılay Şubesi: 00158007288336451

Dizgi ve Baskı

Türkiye Diyanet Vakfı

Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi

OSTİM Örnek Sanayi Sitesi 1. Cad. 358. Sk. No: 11 Y.Mahalle / ANKARA
Tel: 0.312 354 91 31 (Pbx) • Fax: 0.312 354 91 32

NEGATİF HAKLAR, POZİTİF HAKLAR ve MÜLKİYET HAKKI ÜZERİNE

Barış Parkan*

Son zamanlarda akademik dünyada ele alınan politik konuların içeriğini büyük ölçüde geçtiğimiz seneler kaybettiğimiz iki önemli düşünür John Rawls ve Robert Nozick arasındaki tartışma belirledi. Rawls ve Nozick arasındaki tartışmanın odak noktasını, toplumun, sosyal dayanışmadan faydalandığı için bireyi bazı haklarından vazgeçmeye zorlayabilip zorlayamayacağı oluşturmaktadır. Bu noktada tartışma, haklar arasında *pozitif haklar* ve *negatif haklar* olarak bir ayrıştırma yapılabilip yapılamayacağı ve eğer yapılabilirse, pozitif hakların negatif haklarla aynı statüye sahip olacak şekilde temellendirilebilip temellendirilemeyeceği gibi önemli konulara işaret etse de, sorunun asıl can alıcı noktalarını ele almaktan uzak kalıyor. Mülkiyet hakkı, sanki konunun en önemli boyutu ödediğiniz vergiden kaç kuruşun sosyal hizmetlere harcanabileceği sorusuymuş gibi tartışılıyor. Bunlardan öte ve öncelikle, mülkiyet hakkının *emek* ve *doğal kaynaklar* ile ilişkileri üzerinden incelenmesi gerektiği gerçeğine nadiren değiniliyor.

Akademik dünyanın politik felsefe alanındaki cılızlığına karşı, sokaktaki düşünür politik görüşlerini temellendirmeye çalıştığına, aradığı kavramsal kaynakları Ayn Rand'in ve (hala) Marks'ın felsefesinde buluyor. Marksizm, ekonomik alternatif önerme konusunda başarısızlığı tescil edilmiş olduğu için çekici gücünü büyük ölçüde yitirmiş olsa bile, politik değerlendirmelerini üretim ve emeğe bağlı kavramlar üzerinden temellendirdiği için politikayla, akademik bir kendini oyalamadan değil, gerçek sorunlarına çözüm arayışından dolayı ilgilenen kişilere çok daha aydınlatıcı geliyor. Akademik çevrelerde küçümsenerek geçiştirilen yazar ve düşünür Ayn Rand de, felsefesinin temelini, ayaklarının üzerinde durabilmesi için düşünmesi ve üretmesi gerektiğinin bilincinde olan bireyin önemini koyduğu için, ciddi bir taraftar kitlesine sahip. Ayn Rand akademisyenler tarafından filozof bile sayılmazken, Ayn Rand'in düşüncelerini, hiçbir alıntı bildirimini yapmadan ve bu düşüncelerin can damarı olan üretim ve emekle olan bağlantılarını koparmak suretiyle aynen kopyalayıp sunan "liberteryen" düşünürler kabul ve saygı görüyor. Böylelikle emek kavramı akademik çevrelerde dönen tartışmalarda devre dışı bırakılıyor.

Ayn Rand'in Marksizm'e yönelttiği şiddetli eleştirilerden dolayı Ayn Rand objektivizmi ve Marksizm politik spektrumun iki ayrı uç noktasında duruyor gibi görünse de, aslında bu iki felsefe, emek ve üretime verdikleri değer nedeniyle, önemli noktalarda kesişmektedir. Birbirine çok uzak görünen bu iki dünya görüşünün yakınlıkları, günümüzde, sokaktaki düşünürün, Marksizm'e ya da Ayn Rand objektivizmine de yakınlık duyan kişilerin ve özellikle Amerika ve Avrupa'daki genç politik eylemcilerin ilgisini yeniden çekmeye başlamış olan anarşist teorilerde daha

* Dr., Orta Doğu Teknik Üniversitesi Felsefe Bölümü Öğretim Üyesi

belirgin olarak görülebilir. Çünkü anarşizm devlet ve otorite gücünün tehlikelerine vurgu yapar; bu, objektivistlerin “yasal zor kullanımı üzerinde tekel,” Marksistlerinse “egemen sınıfın elinde bir araç” olarak niteledikleri güçtür. Dolayısıyla, A.B.D.’nin 11 Eylül sonrasında güvenlik amacıyla aldığı iddia ettiği “önlem”lere duyulan tepki, devletin kişisel yaşamımız üzerindeki kontrolünün bu şekilde artırılmasına karşı gelen bu üç grubu aynı safta toplamıştır.

Ben bu makalede, liberteryanlar ile “yoksullara yardım” (*welfare*)¹ taraftarları arasında süregelen tartışmayı, sorunun temeline en çok yaklaşıldığı noktadan, yani pozitif ve negatif haklar ayırımı üzerinden ele almayı ve bu bağlamda mülkiyet hakkını emeğe dayalı temellerine geri döndürerek irdelemeyi amaçlıyorum. Konuya Marksizm ve objektivizme değinerek girmemin nedeni, liberteryan görüşlerin ve “yoksullara yardım” hakkı taraftarlarının görüşlerinin aslında objektivizm ve Marksizm’in içiç edilmiş uyarlamaları olmasıdır. Dolayısıyla ancak bu görüşler ayağı yere basan kaynakları objektivizm ve Marksizm akılda bulundurulurak değerlendirilirse, tartışma anlam kazanacaktır. Bu noktada, objektivistler ve Marksistlerin görüşlerinin, emeğe verdikleri değerin yanı sıra, devletin ve otoritelerin gücüne duyulan çekinceye birleşmelerine dikkat çekmem de konu ile ilgisiz değildir. Çünkü negatif haklar ile pozitif haklar arasındaki ayırımı korumanın önemi, hakların ancak toplumsal yaşamın ve devletin sağlayabileceği bir temele dayanıp dayanmadığı sorusundan kaynaklanır.

Negatif haklar ve pozitif haklar

Güncel literatürde “negatif hak”/“pozitif hak” ayırımı, bu haklara tekabül eden görevlerin niteliği üzerinden yapılmaktadır. Eğer x negatif bir haksa, “A’nın x hakkı” karşısında B’nin görevi, A’nın x hakkını kullanmasına müdahale etmemektir. Bu tür görevlere *duties of omission* (bir şeyi yapmama görevi) denir. Negatif hakların tanınması için, karşı tarafa, hak sahibi olan kişiye müdahale etmemek dışında bir görev düşmez. Örneğin, eğer yaşama hakkı negatif bir hak olarak algılanırsa, B A’yı öldürmediği sürece A’nın hakkına saygı göstermiş demektir. Öte yandan pozitif haklar karşı tarafa daha aktif bir sorumluluk yükler. Eğer x pozitif bir haksa, “A’nın x hakkı” karşısında B’nin görevi, B’nin, A’nın x hakkını kullanabilmesi için bir şeyler yapmasını gerektirir. Bu tür görevlere *duties of commission* (bir şeyi yapma görevi) denir. Örneğin, eğitim hakkı, sağlık hizmeti görme hakkı gibi haklar pozitif haklardır. A’nın eğitim hakkı varsa, bu hak A’ya müdahale etmeyerek tanınmaz. A’nın hakkının tanınması için, birilerinin A için aktif olarak bir şeyler yapması gerekir. Aynı şekilde, eğer yaşama hakkı pozitif bir hak olarak algılanırsa, A’nın yaşama hakkı, yaşamak için gerekli yiyecek, barınak, sağlık hizmeti gibi olanakların A’ya sağlanmasını gerektirir. “Bir ülkede insanlar açlıktan ölüyorsa o ülkede insan hakları olduğundan söz edilemez” şeklinde önermeler böyle bir pozitif hak anlayışından kaynaklanır. Bu görüşe göre, yaşama hakkı gerçekten tanınıyorsa, yoksulların yardım görme hakkının olması gerekir.

¹ Welfare taraftarları devletin vatandaşlarının bütün bireysel ve toplumsal gereksinimlerini karşılamakla yükümlü olması gerektiğini ve dolayısıyla yoksulların yardım hakkına sahip olduğunu savunur.

Aç olan ya da hastane kapısında sürünen A'nın yemek ya da sağlık hizmeti talebi bir iyilik için yalvarma değil, bir hak talebidir.

Negatif haklar, geleneksel liberaller (günümüzde liberteryanlar) tarafından temel alınır. Günümüz liberalleri (Rawlsian, "yoksulların yardım hakkı" taraftarları) ise prensipte negatif haklar ile pozitif haklar arasında net bir ayırım yapılabileceğini inkâr ederler. Liberteryanlar temel hakların John Locke'un tanımladığı yaşama, özgürlük ve mülkiyet haklarıyla kısıtlı olduğuna inanır; bu haklar negatiftir. Liberteryanlar pozitif hakların tanınmasının diğer negatif haklara bir müdahale teşkil ettiğini öne sürer. Çünkü A'nın pozitif bir hakkı varsa, bu, A için kendi zamanından, enerjisinden ve emeğinden feragat edecek bir B'nin varlığını gerektirir. Örneğin yoksul birinin devletten maddi yardım alma hakkı varsa, diğerlerinin kendi emekleriyle kazandıkları paranın bir kısmı devlet tarafından başkalarına aktarılabilir. Liberteryanlar bunu özgürlük ve mülkiyet haklarının ihlali olarak görürler.

Böyle bir yaklaşıma gösterilecek ilk tepki, haklı olarak, açların doyurulması, hastaların tedavi edilmesi, yoksul çocukların eğitim görmesi için daha fazla vergi ödemeye itiraz edenlerin basitliğini ve bencilliğini kınamak olabilir. Ama liberteryanların isteklendirmeleri her ne olursa olsun, sorunu formüle edişleri pozitif haklara ilişkin ciddi bir sorunu açığa çıkarmaktadır: pozitif hakların tanınması, hakların tamamını genel olarak daha anlamsız ve değersiz kılmaktadır. Pozitif haklar, bir şeyi yapma görevi ile beraber, birilerini bir şey yapmak için zorlama hakkını da beraberinde getirdikleri için, hakların birbirleriyle çatışmasına neden olurlar; bu durumda bir nevi "hak enflasyonu" söz konusu olur. Hakların birbiriyle çatışması hak kavramının altının boşalmasına neden olur.

Hakların Kaynağı

Burada pratik sorun, haklar birbiriyle çatıştığında hangi hakkın hangisi için feda edileceğine karar verme yetkisinin kime ait olduğu, bu kararın hangi mekanizmayla, hangi prensipler nedeniyle alınacağı sorularıdır. Bu soruların cevabı da, hakların kaynağının ne olduğunun düşünüldüğüne bağlıdır.

Hakları negatif haklarla kısıtlamak isteyenler, genel olarak hakların temelini insan doğasında, doğal yasalarda ya da Tanrı'da bulunduğunu iddia eder; bu nedenle bu haklardan "doğal haklar" olarak bahsederler. Bu temellendirmelerin hiçbiri sorunsuz değildir; ancak bu temellendirme girişimlerinin tek tek incelenmesi ve değerlendirilmesi bu makalenin sınırlarında gerçekleştirilemez. Ama ben burada iki noktaya dikkat çekmekle yetinmek istiyorum. Birincisi, bu temellendirmelerin bazıları sanıldığından daha karmaşık ve gelişmiştir. Örneğin, John Locke'un doğal hakların temelini basit ve içeriksiz bir önerme ile Tanrı'ya dayandırmakla yetindiğine dair genel bir kanı vardır. Oysa Locke'un tartışması, bütün insanların boş bir tahta (*tabula rasa*) olarak doğduğunu iddia ettiği epistemolojik görüşlerine kadar sürdürülebilir.² Dikkat çekmek istediğim ikinci nokta, haklardan "doğal haklar" olarak bahsetmekten vazgeçmekte acele etmemenin pratik sonuçları nedeniyle önemli olduğu. Negatif

² Tibor R. Machan, *The Virtue of Liberty*, NY, 1994.

hakları doğal haklar olarak görenlere göre hak bir kozdur; çığnenemez. Sahip olduğumuz hakları pozitif hakları da içerecek şekilde genişletmek isteyenler ise, hakların mutlak olduğu görüşünden vazgeçmek durumundadır.

Pozitif haklar beraberinde bir şeyi yapma görevini getirdikleri için, bu haklar ancak bir toplumsal anlaşma ile temellendirilebilir. Çünkü doğaya karşı böyle bir hak iddia edilemez. Pozitif hakların zaman zaman birbiriyle çatışmasının kaçınılmaz olduğu da göz önünde bulundurulursa, sonuç, hakları veren toplumun ya da devletin aynı şekilde o hakları geri çekme yetkisinin de olacağı ve hangi koşullarda hangi hakların geri çekilebileceği konusunda son söz sahibinin toplum ya da devlet olacaktır. Bu noktada, günümüz liberallerinin hak konusuna yaklaşımının faydacılıktan bir farkı kalmıyor gibi görünmektedir.

Modern Liberalizm: İki Örnek

Elbette birçok çağdaş liberal, hak kavramının temeline faydacılığı değil, Kant'ın "insan değeri" (*dignity*) kavramını koymaktadır. Fakat pratik sorunlarla yüzleşince, "hakları önemseme" sloganıyla ünlenen liberal Ronald Dworkin bile *Hakları Önemsemek (Taking Rights Seriously)* başlıklı kitabında haklardan nasıl vazgeçilebileceğine de değinebilmektedir.

Hakları Önemsemek başlıklı kitabında Dworkin ilke (*principle*) ve siyaset (*policy*) arasında bir ayırım yapar. *Siyaseti* "ulaşılacak bir hedef koyan ölçüt" olarak tanımlar (ve bu hedef "genelde, toplumun ekonomik, politik ya da sosyal bir özelliğini geliştirmektedir"). *İlke* ise "arzu edilen ekonomik, politik ya da sosyal bir durumu koruyacağı ya da geliştireceği için değil, adaletin, doğruluğun veya ahlakın başka bir boyutunun koşulu olduğu için izlenmesi gereken ölçüt"dür.³ Bir başka deyişle, ilkeler deontolojik olarak temellendirilirken, siyaset, toplumun refahına hitap eden sonuca dayalı tartışmalarla temellendirilir. Örneğin, güvenlik için artırılan önlemler siyaset ile ilgili iken, mahremiyet hakkı bir ilke meselesidir.

Görülebileceği gibi, Dworkin'in siyaset ve ilke arasında yaptığı ayırım, aslında bireysel haklar ile toplumsal hedefler arasındaki ayırımdır. Bu durumda, hakları önemsediyini öne süren bir düşünürden ilkelerin her zaman siyasetten önce gelmesi gerektiğini söylemesi beklenebilir. Ama Dworkin, kriz zamanlarında acil bir hedefin bireysel bir hakkın önüne geçebileceğini kabul eder. Gözden kaçırılmaması gerekir ki, siyasetin bireysel hakların önüne geçmesini haklı çıkarmak, deontolojik modelden vazgeçip faydacılığa kaymaktır. Ama haklar faydacı model üzerinden savunulur ve değerlendirilirse, onlardan vazgeçilebilir de.

Burada asıl soru ilke ve siyasetin birbiriyle karşılaştırılabilecek ve birbiriyle yer değiştirebilecek ölçünler olup olmadığıdır. Çünkü ilke ve siyaset aynı kefiye konursa, her zaman ilkelerin önüne geçebilecek siyasi kaygılar icat edilebilir; ilkeyle ilgili sorunlar siyasi sorunlarmış, siyasi sorunlar ilkeyle ilgili sorunlarmış gibi sunulabilir. Ve eğer haklar *tutarlı bir şekilde sınırlı tutulmazsa*, siyasi bir amaçla bir hakkın ihlali, bir haktan başka bir hak uğruna vazgeçmek gibi gösterilebilir. Örneğin, A.B.D.

³ Ronald Dworkin, *Taking Rights Seriously*, Cambridge, Massachusetts 1997, s.22

hükümetinin yaptığı gibi, terörist bir tehdit olduğunda devlet, milli güvenliğin siyasi bir kaygı değil, vatandaşların yaşama hakkını korumak olduğunu savunabilir ve bu uğurda mahremiyet hakkını ya da keyfi olarak tutuklanmama hakkını ihlal edebilir. Ya da A HIV virüsü taşıyorsa, B'nin yaşama hakkını korumak adına A'nın mahremiyet hakkı ihlal edilebilir.

Sorunun temelinde devletin hakların sadece *koruyucusu* değil, aynı zamanda *sağlayıcısı* olarak görülmesi yatmaktadır. Bu yaklaşıma meydan veren de pozitif hak söylemi ve bu söylemin yol açtığı hak enflasyonudur. Pozitif hakların tanınması, vatandaşlarının hayatını daha yakından takip edip yönlendirebilen daha aktif bir devleti gerektirirken, hak enflasyonu hakların mutlak olmadığı, birbirlerine karşı tartılmaları gerektiği çıkarımına yol açar. Dworkin bu çıkarımı şu dikkatli ve tedirgin sözlerle yapmaktadır: "Haklar mutlak olmayabilir; bir ilke bir başka ilkeye ve hatta acil bir siyasete teslim olmak zorunda kalabilir."⁴ Oysa hakların birbirine karşı tartılarak dağıtılması meşru kılınmasa ve bu yetki devlete verilirse, siyaset uğruna ilkelerden vazgeçilebileceği savına giden yolun önü kesilir.

Ne var ki, entelektüel dürüstlük ve tutarlılık tanınan hakların negatif haklarla sınırlı tutulması gerektiğini gösterse de, sağduyu ve pratik kaygılar bu çıkarımın aksini gösteriyor. Nasıl A'nın mutlak mülkiyet hakkını aç birisinin yemek gereksiniminden daha önemli görebiliriz? Bu soru karşısında Amartya Sen deontolojik argümanlarla sonuca dayalı çıkarımlar arasındaki ayırımı korumaya özen gösterir ve negatif hakların deontolojik temellere dayandığını, oysa yoksulların yardım görme "hakkının" sonuca dayalı bir çıkarım olduğunu vurgular. Buna rağmen, mülkiyet hakkı yüzünden insanların öldüğü gerçeği karşısında, sonuca dayalı çıkarımların hakların önüne geçebileceğini savunmaktan kendini alıkoyamaz. Yine de ilke ve siyaseti, deontoloji ve faydacılığı birbirine karıştırmaması Sen'in argümanının önemli bir meziyetidir.

Çözüme çok yaklaşan bir başka liberal düşünür Jeremy Waldron, "Liberal Haklar: Aynı Paranın İki Yüzü" (*Liberal Rights: Two Sides of The Same Coin*) adlı makalesinde negatif haklarla pozitif hakların aynı temele –insanın değeri (*dignity*)— dayandığını iddia eder. Bu nedenle negatif hakların pozitif haklardan daha köklü olmadığını, iki tür hakkın da aynı paranın farklı iki yüzü olduğunu savunur. Ben yukarıda açıkladığım sebeplerle bu ana savı itiraz edilir görüyorum. Negatif hakları temel almak, yalnızca daha "ekonomik" olduğu için değil, negatif hakların gerekçelenmesi soysal bir uzlaşmaya ya da devlete bağlı olmadığı için daha sağlam bir yoldur. Fakat bu makalede Waldron, liberteryenler ile yoksullara yardım taraftarları arasındaki tartışmayı yönlendiren anahtar bir yanlış kavramsallaşmayı saptayarak, karşısında bulunduğumuz ikileme daha iyi bir çözümün yolunu açar. Waldron maddi ve ekonomik güvenlik hakkını "yardım" hakkı olarak görmememiz gerektiğini söyler:

"Bu hakları mevcut mülk sahiplerinin üzerine düşen bir görevin temeli değil, mülkiyet düzenlemelerini baştan sorgulamanın temeli saymalıyız; böylelikle maddi bir ihtiyacın karşılanamıyor olması, sadece mülkiyet hakkının kullanılış şekline (bencilce, düşüncesizce, v.b.) değil, mülk edinme yetkisinin yapısına ve dağılımına bir itiraz

⁴ Dworkin, a.g.e., s.92.

oluşturur. Yoksulların yardım hakkını beyan ederken, mülk sahiplerine biraz daha cömert olmaları için yalvarmıyoruz. Daha derin bir soruyu soruyoruz: hangi hakla başkalarının sefaleti karşısında bir şeyi paylaşmadan kendi ellerinde tutabilirler?⁵

Waldron bu soruyu şu şekilde açıklar: talep "lütfen bahçenizde uyumama izin verin" değil, "ne hakla başkalarının uyuyabileceği bir yerin etrafına çit çekersiniz?" dir.

Yardım Hakkının Liberteryan Temellere Taşınması

Waldron'dan bir sene sonra James Sterba "Özgürlükten Yardım Hakkına" (*From Liberty to Welfare*) adlı makalesinde Waldron'un ki ne benzer bir çizgi izleyerek, yoksulların "yardım" hakkının liberteryan temellere dayandırılabilirliğini savunmuştur. Sterba, liberteryanların elde ettikleri artı zenginliği paylaşmalarının etik olarak takdire değer olacağını ama hukuksal bir zorunluluk olamayacağını savunduklarına dikkat çekerek şöyle der: "liberteryanlara göre, yoksullara yardım zorunlu tutulamaz çünkü böyle çatışma durumlarında yoksulların özgürlüğünün söz konusu olduğu düşünülmez."⁶ Oysa Sterba'ya göre yardım hakkı ile mülkiyet hakkı çatıştığında yoksulun özgürlük hakkı söz konusudur. "Söz konusu olan, yoksulun temel gereksinimlerini karşılamak için zenginin sahip olduğu fazlalıklardan alma özgürlüğüne müdahale edilmemesi hakkıdır."⁷

Tartışmanın bu noktada vardığı gülünç durumun sebebi, her iki tarafın da *ısrarla* mülkiyet hakkının emekle bağlantısını görmezden gelmesidir.

Mülkiyet Hakkı ve Emek

Liberal düşüncenin ve mülkiyet hakkının fikir babası olan John Locke'a dönelim ve onun mülkiyet hakkını nasıl temellendirdiğine bakalım. John Locke, temel haklar olarak, yaşama, özgürlük ve mülkiyet hakkını saymıştır. Sterba'nın da belirttiği gibi, John Locke'un yazılarında özgürlük hakkı yaşama ve mülkiyet hakkına göre ikincil bir yer tutar; özgürlük hakkı öbür iki hak üzerinden, kişiye yaşama ve mülk edinme hakkını kullanırken müdahale edilmemesi olarak temellendirilir.

Burada haklı olarak, neden mülkiyet hakkının hemen yaşama hakkının yanında yer alacak kadar önemli görüldüğü sorulabilir. Ve bu sorunun haklı bir cevabı vardır: biz tamamıyla bağımsız soyut varlıklar değiliz. Yaşayabilmek için dışarıdaki maddi dünyaya bağımlıyız. Kişi, yaşamını sürdürebilmek için çalışmak ve üretmek zorundadır. Ama bu bağımlılık bedenimizle dış dünya arasında sınırlar yokmuş gibi düşünülemez. Yaşama hakkı, kişinin kendi bedeninin sahibi olma hakkını tanımayı gerektirir. Bu iki dayanak noktasını göz önünde bulundurarak Locke'un çıkarımını şöyle takip edebiliriz: bir yandan kendi bedeninde mülkiyet hakkına sahip olan, bir yandan yaşamını sürdürmek için kendi bedeninin emeğini dış dünya ile birleştirmek

⁵ Jeremy Waldron, "Liberal Rights: Two Sides of the Same Coin", *Liberal Rights: Collected Papers 1981-1991*, Editör: Douglas MacLean, Cambridge 1993, ss.19-20.

⁶ James P. Sterba, "From Liberty to Welfare", *Ethics*, Vol. 105, No.1., Chicago, 1994, s. 70.

⁷ A.g.e., s.70.

zorunda olan kişi, her neye kendi emeğinden bir şey katmışsa onu mülk edinme hakkına sahiptir.

Bilindiği gibi, Locke mülkiyet hakkını ilk tanımladığında bazı önkoşullar koyar: kişi *ancak kendi emeğiyle birleştirdiği şeyi* ve ancak başkaları için de aynı kalitede ve yeterli kaynak bıraktığı koşulda mülk edinme hakkına sahiptir. Ne var ki, az sonra, para kavramının takdimiyle bu koşulların nasıl birer birer kaldırılabileceğini anlatır. Para biriktiren “başkalarına da yeterli para kalıyor mu?” gibi bir kaygı söz konusu değildir. Peki, kişi bu parayla çeşitli doğal kaynakları mülk edinirken, başkalarına da yeterli kaynak bırakıp bırakmadığını sorgulamamalı mıdır? Daha önemlisi, Locke, mülkiyetin temeli olan, bir şeyi *kendi bedeninin emeğiyle birleştirme* önkoşulunu nasıl boşlayabilir? Locke’a göre, aracı olarak para ortaya çıktıktan sonra, kendi bedenine sahip olan kişi, kendini kendi bedeninden ve emeğinden yabancılaştırarak, emeğini para ve üretim araçlarına giriş sağlamak amacıyla satabilir.

Şimdi Waldron’un yukarıda alıntuladığımız sorusunu, Locke’un mülkiyet hakkı üzerine başlangıçta koyduğu sınırları kaldırmasına yönelik bir sorgulama olarak tekrar ele alabiliriz. Locke’un mantığına göre, temel bir mülkiyet hakkı varsa, ondan önce daha temel bir “ortak mirasımız olan dünyadan geçimini sağlama” hakkının olması gerekir.⁸ O zaman, —“maddi gereksinimlerinin karşılanmasını” değil— “maddi gereksinimlerini karşılamak” isteyenler başkalarının negatif haklarına müdahale ediyor sayılamaz. Aksine, kendi sınırsız mülk edinme hakkında ısrar edenler başkalarının negatif bir hak olan “dünyadan geçimini sağlama/ekmeğini çıkarma” hakkını ihlal etmektedirler.

Locke’un, kişinin kendini kendi bedeninden ve emeğinden yabancılaştırarak, emeğini para ve üretim araçlarına giriş sağlamak amacıyla satabileceği görüşü ikna edici değildir. Neden kişi kendini bu şekilde sakatlasın ve dezavantajlı bir konumda bırakmayı kabul etsin? Böyle yaparak kişi kendini sadece doğaya değil, başka insanlara da bağımlı hale getirir. Bazı kişiler üretim araçlarına ve doğal kaynaklara sahip olduğunda, diğerleri ekmeğini kazanabilmek için, bu kaynakları kullanabilmek için mülk sahiplerinin, işverenlerin onayına bağımlı hale gelmektedir. Ama emekçinin bu koşulu kabul etme zorunluluğu yoktur. Hiç kimsenin kendi emeğiyle birleştirebileceğinden daha fazla kaynağa ya da üretim aracına sahip olma hakkı yoktur. Dolayısıyla aslında hiç kimsenin hiç kimseyi işe alma, kendisi için çalıştırma hakkı da yoktur. Waldron’un dediği gibi, dünyada uyuyacak yer bulamayan insanlar varken bahçesinin etrafına çit çeken kişiye “lütfen bahçenizde uyuyabilir miyim?” demek gerekmediği gibi, kimseye “lütfen sizin için, sizin toprağınızda, sizin fabrikanızda çalışmama izin verin” dememiz de gerekmemelidir.

Sonuç

Locke’un belirlediği temel üç hakkın “yaşama, özgürlük ve mülkiyet” değil, “yaşama, özgürlük ve dünyadan geçimini sağlama” hakları olması gerekiyordu. Nasıl özgürlük hakkı negatif bir hak olarak algılsa bile, sınırsız bir hak değildir ve

⁸ Waldron, 1993, s.21.

başkalarının özgürlük hakkına müdahale etmeye başladığı yerde biterse, aynı şekilde, mülkiyet hakkı da negatif ve hatta temel bir hak olabilir, ama sınırsız değildir ve başkalarının “dünyadan geçimini sağlama hakkı”nın başladığı yerde biter. Ayrıca mevcut mülkiyet hakkı her zaman emek üzerinden temellendirilmelidir; bu nedenle başkalarını çalıştırarak elde edilen mülkiyetin meşruiyeti şaibelidir.

Bu temel hakların pozitif değil, negatif, doğal haklar olarak temellendirilmesine özen gösterilmelidir. Ayn Rand objektivizminin belirttiği gibi, kişiye kendi emeğiyle kazanılmamış, başkalarının emeği üzerinden sağlanan haklar tanımak, diğer olumsuz yanlarının yanı sıra, kişinin kendi yaşamının sorumluluğunu üstlenmesinin önüne geçer, kişinin davranışlarında ve dış dünyayla ilişkisinde sebep-sonuç bağının kopmasına yol açar ve kişiyi topluma ve devlete daha bağımlı hale getirir. Kendi yaşamımızın sorumluluğunu başkalarına devrettiğimiz ölçüde, o kişilerin ya da kurumların bizim üzerimizde her türlü hak iddia etmesine de fırsat tanımış oluruz. Bu açıdan bakıldığında, son zamanlarda “kurumsal vatandaşlık” kavramı çerçevesinde çokuluslu şirketlerin “hak sağlayıcıları” olarak ulus-devletlerin yerini almaya başladığı ve üstelik bu çokuluslu şirketlerin pozitif hakları sağlamakla da sorumlu olması gerektiği yolunda yazılanlar son derece tedirginlik yaratıcıdır. Ama bu sorun ayrı bir makale konusudur.

Abstract

The debate among libertarians and welfare advocates in contemporary literature revolves around the distinction between positive and negative rights or the question of whether such a distinction can be made. This article defends two main theses relating to this topic: (1) In order to prevent “rights inflation” and to prevent the state or various other institutions from gaining too much control over the individual, basic rights must be limited to negative rights. (2) The right to property should be examined by returning to its basis in labor. Basic natural rights should include, in addition to “the right to life, liberty and property” specified by Locke, and *before* the “right to property,” the right to “make a living.”

Keywords: negative rights, positive rights, property rights, Locke, Marx, objectivism, libertarianism, liberalism.

Kaynakça

- Dworkin, Ronald, *Taking Rights Seriously*, Cambridge, 1977.
Locke, John, *Second Treatise of Government*, Indianapolis, 1980.
Machan, Tibor, R., *The Virtue of Liberty*, New York, 1994.
Marx, Karl, *The Marx-Engels Reader*, editör: Tucker, NY, Londra, 1978.
Nozick, Robert, *Anarchy, State, and Utopia*, HarperCollins, 1974.
Rand, Ayn, *The Virtue of Selfishness*, New York, 1964.
Rawls, John, *A Theory of Justice*, Massachusetts, 1971.
Sen, Amartya, “Property and Hunger”, *Economics and Philosophy*, Vol.4, Cambridge, 1988.

Simmons, A. John, "Inalienable Rights and Locke's Treatises", *Philosophy and Public Affairs*

Vol 12, No.3, Princeton, 1983.

Sterba, James P., "From Liberty to Welfare", *Ethics*, Vol. 105, No.1., Chicago, 1994.

Waldron, Jeremy, "Liberal Rights: Two Sides of The Same Coin", *Liberal Rights: Collected Papers 1981-1991*, Editör: Douglas MacLean, Cambridge 1993.

Wolf, Clark, "Contemporary Property Rights, Lockeand Provisos and the Interests of Future

Generations", *Ethics*, Vol. 105, No.4, Chicago, 1995.